

Сполучник Богдана Задури

Це було кілька років тому. Чому мені так запам'яталось те селище, що його назву українець хотів би уникнути вимовляти, щоби оминати ці дифтонги з пом'якшеннями? Те селище за кілька кілометрів від Казімежа Дольного називалося Меньцьмеж. Воно, що при великій ріці Віслі, залишило собі вулички, які розкисають від дощів, та пісковий ґрунт, на якому вирости, наче дикорослі рослини, і збереглися дерев'яні хати. Словом, колишнє селище рибалок і флісаків – річкових перевізників та плотогонів – залишилося при річці сиротою, бо ніхто нікого тепер не перевозить, не кажучи про плоти. Залишилися береги.

Саме тут ми читатимемо з Богданом Задурою, бо, з'явившись в серпневому Любліні по дорозі до Італії, я потрапив до програми фестивалю «Два береги». Ми з Богданом зовсім не нагадували рибалок чи тих же флісаків, хоча плин Вісли й надалі рухається в одному напрямку, а туристичні катери швартуються біля річкових станцій. Можливо, Богдана все-таки можна було б мати за рибалку – високий, широкоплечий, впевнено ступає по землі й одночасно балансує, наче переходить з одного кінця човна на другий. Таким я побачив його, стоячи перед стодолю, яка разом зі ще однією господарською прибудовою творили внутрішній дворик – наше місце для читання. У серпневому Меньцьмежі пражило, – як тут не згадати літній Нью-Йорк! – але годі було уявити, яку спеку застану в кам'яній Венеції два дні опісля, коли виберуся туди після цього сели-

ща. Просмолені дошки стодоли, нагрівшись, пахли, як залізничні шпали.

Домовившись, що прочитаємо трохи віршів і прози, ми кинули свої торби на крісла й почали пити пиво. Потім зійшлися слухачі й повсідалися на пластикові білі кріселка. Зі стодоли протягнули дроти, встановили мікрофони й гучномовці, але чи вільге повітря від ріки, чи недосконалі дроти глушили в мікрофоні особливу здатність підсилювати звук.

У Венеції біля якогось каналу я згадав два береги Вісли і Богдана. Я кидав щось нахабним венеційським мартинам і чайкам, і мені подумалося, що Венеція більше пасує для поезії. І тоді також подумалося про береги — чи то кам'яні венеційські, чи то порослі кущами та різнотрав'ям мецьмежські; але береги, які долає кожен з нас — чи поетичні, чи життєві, — сприймаються як рух від втрати до набутку.

І я поринув у свої роздуми про сальто-мортале польської поезії у шістдесятих роках, тобто про перехід більшості поетів до верлібру. Римовані вірші Чеслава Мілоша у 30-х чи навіть Вістана Г'ю Одена, не кажучи про Філіпа Ларкіна, уважали в Польщі за неокласицизм лише на підставі формального уживання ритму та рими. Баталії між критиками були не на жарт войовничі. У цьому світоглядному та формальному розломі, в якому перебувала польська поезія, перші книжки Богдана Задури були власне римованими. Тепер вірші Задури всуціль верлібри, а давніший досвід з римованням служить йому при перекладі зятятої в своїй римованій зятятості української поезії. До слова, це зтяжне протистояння

продовжується у світовій поезії — бо від рими не відступали Шеймус Гіні й подекуди Пол Мадлун, а від верлібру — Джон Ешбері та Френк О'Гара. У Задури є вірш «Що для мене значать британські поети?». Чому власне британські поети, а не американські чи французькі?

Ну що ж, спробуємо трохи пофантазувати, й першим берегом у молочному тумані, до якого ми попливемо, як би це комусь не видалося парадоксальним, буде Константінос П. Кавафіс. Поет, чиє ім'я приписано до Александрії, — хоча він мешкав також в Англії та Константинополі, але повернувся до міста народження і прожив у ньому до самої смерті. У його хронології творчості був також перелом, який, за підрахунками дослідників, настав у сорокарічному віці. Кавафіс спробував переосмислити свій поетичний доробок — і дійшов висновку, що поетична мова не потребує ані метафор, ані сучасних тем: все, що необхідне поетові — це називання і розповідь з кількома вкрапленнями тих промовистих деталей, заради яких, власне, й пишеться вірш. Кавафіс переходить у міф, переважно у грецький, і пише давньогрецькі історії ніби стороннім оком. Він не учасник тих подій і в жодному разі не суддя. У Богдана Задури, очевидно, Пулави можуть зіграти роль Кавафісової Александрії лише за умови, що місце тривалого проживання поета наповнюється своїм міфом. Александрія Кавафіса — метафорична, чуттєва, міфіологічна, елліністична та універсальна, але не зафіксована прямо як місто письма. Пулави Задури — фрагментарні, складені із деталей щоденного життя чи артефактів, уривків фраз, мимовільних натяків, але

також не є містом письма. Обидва поети оминають дух місця, тобто *genius loci*.

Коли я сказав про перелом Кавафіса-поета у віці сорока років, то щось подібне і майже в тому самому віці переживає його польський колега, спочатку пишучи поему «Тиша», а потім — перекладаючи Джона Ешбері.

Як же сам Богдан Задура оцінює Кавафіса? У статті «Точка відліку: парадокси Александрійця», опублікованій з приводу виходу у світ томика грецького поета в польському перекладі 1967 року, Задура заявляє, що Кавафіс для нього один із найближчих поетів, читай: найважливіших. Інколи коли поети називають тих, хто на них вплинув чи справді чию постать вони глибоко переосмислили, не варто очікувати прямих аналогій чи навіть запозичень. Читання того ж Кавафіса може наштовхнути на несподівані висновки щодо форми та тематики і якимось переломленням, як заломлюється через скло світло, і висвітлити незнані йому грані поетичного слова. До речі, Оден сказав вельми важливу річ для усвідомлення поетичного перетікання ідей, образів та метафор з мови в мову, від поета до поета. «З тієї пори, відколи нині покійний професор Р. М. Довкінс більш ніж тридцять років тому познайомив мене з поезією К. П. Кавафіса, вона залишила не один слід в моїх віршах... І це при тім, що я ні слова не розумію по-новогрецьки і вірші Кавафіса мені доступні лише в англійських та французьких перекладах». Чи щось подібне пережив Задура з Кавафісом? Виглядає на те, що так, але це пережиття залишилося не явним, а на рівні стосунку до слова.

Один із найвідоміших творів, майже хрестоматійний, без якого, як кажуть, Кавафіса нема, — це вірш «В очікуванні варварів». Історія про те, що місто очікує варварів. Їх очікують імператор, сенат, мешканці, а варвари не з'являються — і це найбільше розчарування, тобто постає питання: як жити далі? А можливо, Кавафіс каже нам, що не потрібно очікувати варварів, бо ми ними є самі? Вістан Г'ю Оден, пишучи про поетичку Кавафіса, сказав, що у ній немає метафор та порівнянь, а тільки пісні-описи. Кавафіс черпав свої теми з грецької історії та міфів. У віршах поставали відомі герої, міста та описи певних ситуацій, які можна було прочитувати як варіанти «поправленого міфу». Власне, це точно помітив Чеслав Мілош, назвавши вірші Кавафіса мікродрамою та мікромовелою.

Отож це ми з'ясували, але тоді постає питання, як співвідноситься Задура із Кавафісом. У ранній творчості польський поет згадує Ітаку, не кажучи вже про Одиссея, Орестеса, Лесбос, Архе, Данаю, Афродиту, Електру, Сапфо. Способи використання міфу Кавафісом й Задурою діаметрально відрізняються — насамперед тим, що поет грецької мови обирає міф, в якому сходяться усі часові проєкції в одну, і минуле живе в теперішньому, а в Задури минуле живе минулим. Якщо Задура і згадує грецьку екзотику і міфологію, то лише на рівні називання імен і відсилання до певних міфів, але без розгортання ширшого полотна, як це практикував Кавафіс. Скупість поетичного вислову, тобто зникнення барокового удекорування метафорикою, наближало поезію до розмовної мови, уривчатих вуличних

фраз — що, зрештою, зробив Павло Тичина у «Замість сонетів та октав». Звідси Задури запит на поетику змін, і ця поетика змін приходить з Америки, тобто з віршів Джона Ешбері.

Насправді світовий поетичний кровообіг, тобто циркуляція ідей, постійно перебуває в обміні, ніщо не залишається неоднозначним і стабільним. До чого тут Кавафіс? Задура не перекладав Кавафіса, зважаючи на чималий перекладацький доробок, але відгукнувся статтею про його творчість. Чи власне цього достатньо, щоби хоч якось говорити про творчість польського поета в контексті Кавафіса? Інколи так. В історії модерністичної поезії початку ХХ століття відбуваються кардинальні зміни, найпотужніші поети того часу — Еліот, Павнд, Рільке, Неруда — пропонують свої поетичні системи. Кавафіс, подібно як португалець Песоа, перебуваючи на периферії часу, буде впливати на поетичний світ значно пізніше — не під час свого фізичного існування. В якому ж напрямку з Пулав існує шлях до Ітаки? Шлях до якої заповів Кавафіс і, як показує досвід, мусить бути довгим, і потрібно набратися терпіння. Ітака — шлях самопізнання, відкриттів від молодості до старості, хай із надщербленим досвідом. Шанс, що в поетичному домі Задури Кавафіс міг загостювати, був цілком вірогідний, але на поріг ступив інший — Джон Ешбері, гість з Америки. Ну, що ж, гості є гості.

Джона Ешбері, якого Богдан Задура почав перекладати з середини 1980-х, ніяк не можемо вважати продовжувачем Кавафіса, хоча грецький поет у середовищі Нью-Йоркської школи міг бути шанованим — через

поетику зокрема. У доробку Богдана Задури є стаття «Джон Ешбері та я», в якій досить детально описано приїзд американських письменників Джона Ешбері, Джойс Керол Оутс, Сюзен Зонтаґ, Вільяма Сарояна до Польщі 1980 року. В американців була велика програма виступів, але якимось чином вони потрапили до Пулав, де був запланований коктейль і зустріч з місцевими митцями.

Ось тут ми наближаємося до ще одного берега поезії — до Джона Ешбері. Поетика й манера оповіді Ешбері наповнена багатьма алюзіями, формально ешберівський рядок з явними й прихованими переплетеннями культурологічних алюзій зовсім не подібний до зразків творчості його колег з Нью-Йоркської школи. До того ж американська критика записує поезію Ешбері до авангардної. Поверхове визнання діалогу Богдана Задури з Джоном Ешбері не зовсім точно розставляє акценти суті того діалогу. У згадуваній статті польський поет визнає, що ніколи не був схильний до авангарду. То що ж робить Ешбері в поетичному домі Задури? Ну, так американець то з'являється у Задуриному вірші про 11 вересня, то ще десь. Задура наче постійно веде з ним діалог. Для чого? Мабуть, тому, що Ешбері показав своєму молодшому колезі головне — суть поетики полягає в частинах мови. В останньому абзаці статті «Джон Ешбері та я: поезія сполучників» Богдан Задура розмірковує про те, що в різні епохи різні частини мови були визначальними, йдеться зокрема про домінування іменників та дієслів. Йому, як він пише, «відкрилися очі на новий спосіб мовлення» і на те, що «другорядні частини мови можуть відіграва-

ти першорядну роль у віршеві». До речі, про Кавафіса: один інтерв'юер сказав, що Ешбері нагадує йому своїм ставленням до світу Кавафіса. Ешбері відповів, що він більш життєрадісний, ніж Кавафіс. Не пригадую, щоби в наших розмовах а чи листуванні з Богданом ми згадували Кавафіса, натомість Ешбері згадували часто. До того ж Ешбері — ключова деталь у наших давніх віршах: моєму «Нью-Йоркська листівка Богданові Задурі» та його «Листівка Василеві Махнові».

Нині, коли Богдан Задура завантажений перекладацькою працею, — перекладає десятки українських віршів про війну, — я чомусь часто згадую той серпневий Меньцьмеж, запах просмолених дощок, мирний час, в якому є можливість вживати сполучники для творення власних поетик поміж Кавафісом і Ешбері.

Василь Махно

